

Státní okresní archiv Plzeň-sever se sídlem v Plasích

Cech řezníků Město Touškov

1644–1767

Inventář

EL NAD č.: 445

AP č.: 350

Mgr. Eva Němečková, Ph.D.

Plasy 2017

Obsah

Úvod:

I. Vývoj původce archiválií	3
II. Vývoj a dějiny archivního fondu	6
III. Archivní charakteristika archivního fondu	6
IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu	6
V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky	7
Seznam použitých pramenů a literatury	8

Přílohy:

Seznam použitých zkratk	9
-------------------------	---

Inventární seznam	10
--------------------------	-----------

I. Vývoj původce archiválií

Archiválie nacházející se v tomto fondu vznikly z činnosti původce Cech řezníků v Městě Touškově – Fleischerzunft in Stadt Tuschkau (1644–1767).

Cechy vznikaly ve střední a západní Evropě již od konce 11. století. Do Čech byla tato instituce s největší pravděpodobností přinesena německými kolonizátory nejpozději ve 13. století. Nejstarší doklad existence cechu v Čechách pochází z roku 1318, kdy byly potvrzeny artikule pražským krejčím. Cechy vznikaly nejdříve v předních královských městech, následně se šířily do venkovských královských měst a z nich do poddanských. Mezi prvními byly zakládány cechy tzv. silných řemesel, tedy běžné denní spotřeby, jako jsou řemesla potravinářská, oděvní či textilní a kožedělná. V menších městech, ať královských nebo poddanských, se méně početná řemesla často spojovala do tzv. sdružených cechů. Jednalo se zpravidla o řemesla navzájem si podobná (tesaři a truhláři, pekaři a perníkáři atd.), nebo jejichž výrobní procesy na sebe navazovaly (pekaři a mlynáři, koželuzi a ševci atd.).

Cech můžeme chápat jako řemeslnickou korporaci, jejímiž členy museli být všichni řemeslníci, a vznikl tehdy, když si příslušníci určitého řemesla začali činit nárok na to, aby jejich společenství získalo vliv i v živnostensko-politické oblasti. Kromě toho se cechy staraly o duchovní život svých členů a zaštiťovaly charitativní aktivity řemeslníků. Každý člen cechu tak měl zajištěno právo na určité příspěvky v případě, že by kvůli nemoci nemohl vykonávat řemeslo, dále měl zaručen cechovní pohřeb. V neposlední řadě cech přispíval na místní kostel (ve větších městech cechy vlastnily oltáře), na chudé do špitálů nebo pomáhal spřáteleným cechům v případě živelních pohrom.

Cech měl jednotnou hierarchii. Na spodní úrovni stáli učedníci, kteří si teprve osvojovali řemeslo. Po předepsané době zhodnotili mistři, jestli chlapci řemeslo zvládli. Tím se vyučili a stali se z nich tovaryši. Ti mohli pracovat u mistra a pomáhat mu se zakázkami, případně se vydat na zkušenou neboli vandr. Nejvýše stáli cechovní mistři. Na ně byly kladeny největší nároky, jak finanční, kvalitativní, tak i morální. Z mistrů pak byli voleni cechovní starší, kteří reprezentovali cech navenek (jednali s představiteli města, hájili zájmy členů cechu), předsedali cechovní samosprávě, byli zodpovědní za cechovní pokladnici a v ní uložené insignie, artikule, knihy, peníze a osobní doklady členů cechu.

Cech se řídil artikulemi, které upravovaly všechny aspekty cechovního života – od náboženství, chování, přes přijímání nových učedníků a mistrů, po ryze výrobní problémy (kolik lze vyrobit a prodávat na trhu, jaké zboží je možno vyrábět, kolik může mít mistr zaměstnanců atd.). Artikule byly většinou vypracovány samotným cechem nebo převzaty od jiného cechu a následně potvrzovány vrchností.

Krizovým momentem se pro cechy stal rozmach manufaktur na přelomu 17. a 18. století a následná industrializace v 19. století. Některých oborů se vznik manufaktur zásadně nedotkl, nejvíce na něj doplatila především textilní a kovozpracující řemesla. Cechy byly soudobými ekonomy kritizovány pro svoji zkostnatělost a lpění na tradicionalistických postupech. Proto byl už v roce 1731 vydán Generální cechovní patent a o osm let později (1739) Generální cechovní artikule. Dle nich byly cechy rozděleny podle velikosti měst do čtyř tříd a v rámci jednotlivé kategorie se sjednotily nejen jejich artikule, ale také poplatky. V takové podobě cechy v českých zemích existovaly až do poloviny 19. století, kdy bylo císařským patentem č. 227 říšského

zákona ze dne 20. prosince 1859 cechovní sdružení s účinností od 1. května následujícího roku zcela zrušeno. Jakousi náhradou za cechy se stala řemeslná živnostenská společenstva, která převzala část cechovních pravomocí.

Město Touškov leží u brodu přes řeku Mži na jednom rameni tzv. norimberské stezky. Díky výhodné poloze se tak již záhy stalo sídlištěm většího významu. Poprvé bylo zmíněno v zakládací listině kladrubského kláštera, což je falzum z počátku 13. století, hlásící se do roku 1115. K roku 1231, resp. 1239, je v kupních smlouvách uváděno jako trhová ves, kterou získal kladrubský klášter. Tamní nově vzniklé proboštství (1245) patřilo mezi kladrubská nejbohatší. V roce 1288 se o Touškovu hovoří jako o trhovém městě.¹ Negativní vliv na jeho další rozvoj mělo založení královského města Plzně, které se stalo novým ekonomickým střediskem regionu. Do vývoje města zasáhly také husitské války. Zikmund Lucemburský připsal klášterní berně Vilému z Nečtin za jeho služby a válečné náklady. Opat však neměl potřebnou sumu peněz, proto mu dal do zástavy vedle dalších majetků i Město Touškov. Od té doby až do roku 1652 patřilo město šlechtě.

Obrat k lepšímu nastal za správy pánů z Gutštejna. Burian II. vymohl roku 1472 od krále Vladislava Jagellonského privilegium, v němž je Město Touškov nazýváno městečkem a zřizuje zde každou středu týdenní trh.² V roce 1543 vyprosil jeho tehdejší vlastník Petr z Roupova na Ferdinandu I. povýšení na městečko, a ve kterém dále zavedl dva osmidenní jarmarky, a to na den sv. Jana Křtitele (24. květen) a druhý čtvrtek v postu (únor–březen). Kromě toho bylo řemeslníkům povoleno svobodně se usazovat a vést živnost. Konkrétně jsou zde jmenováni pekaři, řezníci, sladovníci, kraječi sukna, soukeníci, kováři, zámečníci, krejčí a ševci. V roce 1562 schválil Ferdinand I. propůjčení artikulí plzeňských hrncířů zdejšímu cechu.³

V následujícím období postihly městečko živelní pohromy. Kvůli zapojení vrchnosti do stavovského odboje se stalo předmětem konfiskací a dohadů o vlastnictví. Od počátku 17. století klesal počet obyvatel. Profesní složení touškovského obyvatelstva částečně přibližuje M. Walterová, která uvádí, že na počátku 17. století zde byli zastoupeni ve větší míře krejčí, pekaři, řezníci a kováři. Další profese pouze sporadicky. Město také pronajímalo masné krámy. V roce 1620 dostali bečváři pokutu za jiné vystavení piva, než jim bylo nařizováno, a o tři roky později řezníci za to, že se jejich dobytek pásal „ke škodě obce“.⁴

V roce 1645 byl stav Touškova značně neutěšený. Poškodily ho saské a švédské vpády na konci třicetileté války. Jan Vikart z Vřesovic vydal listinu, kterou upravil dosavadní privilegia. Obec byla povinna platit poplatek z várky piva, kotle pálenky a řezníci ze zabitého dobytka. V postě zřídil trh s vlnou. Poté, co se Touškov dostal zpět do majetku kladrubského kláštera (1652), opat Matouš Roman Platzler pouze snížil placené částky.

Berní rula uvádí v roce 1653 v Městě Touškově čtyři ševce, tři bečváře, dva řezníky, tkalce a po jednom provazníku, pekaři, mydláři, sládku, koláři, kováři a krejčím. Přestože Touškov prodělal ve druhé polovině 17. století několik ničivých požárů a jiné pohromy, městská společnost se stabilizovala. Tereziánský katastr již v Touškově zachycuje šest pekařů, čtyři

¹ EMLER, Josef (ed.). *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae II.* Praha, 1882, č. 1438, s. 619.

² HAAS, Antonín (ed.). *Codex iuris municipalis IV./2.* Praha : ČSAV, 1960, č. 422, s. 149.

³ WALTER, Jan. *Město Touškov.* Město Touškov : Městský úřad Město Touškov, 1993, s. 13.

⁴ WALTEROVÁ, Martina. *Město Touškov na počátku 17. století* [tiskem nepublikovaná diplomová práce]. Plzeň : Pedagogická fakulta Západočeské univerzity v Plzni, Katedra historie, 1998, s. 73 a 90.

řezníky, ševce, krejčí, tři hrnčíře, tkalce, dva kováře, bečváře, truhláře a barvíře. Ostatní profese měly jednoho zástupce. Marie Terezie následně v roce 1761 přesunula dosavadní jarmarky na svatodušní pondělí (květen–červen) a na den sv. Michaela (29. září).

Po zrušení kladrubského kláštera Josefem II. roku 1785 se Město Touškov dostalo do držení Jana Josefa Erbeny, který vymohl roku 1793 na Františku I. zřízení dobytčích trhů konaných každý čtvrtek. František I. ještě v roce 1832 rozšířil jarmarky o další dva (čtvrtek po slavnosti Božího těla a první čtvrtek po Františku Serafinském). Podle J. Waltera navštěvovalo v první polovině 19. století zdejší jarmarky přes 600 kupců.⁵

O řeznících v Městě Touškově pochází informace již z počátku 17. století. Cechovní kniha řezníků však začíná rokem 1644, kdy v úvodním zápisu děkují Janu Vikartovi z Vřesovic, že jim dovolil převzít artikule z Plzně. V tomto věnování není výslovně uvedeno, zda byl cech zcela nově zřízen nebo obnoven. Vzhledem k tomu, že řezníci patřili mezi klíčové městské profese, je pravděpodobné, že se jednalo spíše o obnovení cechu po třicetileté válce a že již před tím cech existoval. Rok na to (17. července 1645) vydal Jan Vikart výše uvedené nařízení, podle kterého museli řezníci odvádět roční daň z poráženého dobytka ve výši 30 kop míšeňských, splatnou ve dvou termínech – na sv. Jiří a sv. Havla. V roce 1648 byli mistři postiženi nemocemi, a navíc musel cech napsat obligaci na 20 kop míšeňských jakémusi Gottfickovi. Cech se ocitl ve finanční tísní. Aby mohli uvedené částky platit, zvýšili řezníci sazby na porážku zvířat. Nově se hovězí dobytek porážel pouze na dvou stolicích a třetí byla k dispozici na zbylé maso. Na svém shromáždění roku 1651 se následně dohodli, že musí více stíhat necechovní řemeslníky. Starší cechmistři (David Wolfram, Mathias Smíšek a Mathias Mayer) tento požadavek nejspíše předložili vrchnosti, která roku 1659 potvrdila a upravila dosavadní řeznické artikule. V několika bodech se shodovaly s artikulemi plzeňských řezníků, což by odpovídalo jejich zmíněnému převzetí z Plzně,⁶ ale ustanovení z nich zde chybí. Kladrubští církevní hodnostáři věnovali velký prostor právě otázce necechovní konkurence a ochraně zdejších řezníků. V neposlední řadě se ke konci připomínají povinné poplatky za porážky.

Na svých shromážděních se řezníci každoročně nabádali, aby bylo město dobře zásobeno masem, zvláště o Velikonocích a letnicích. Každý mistr musel zabít dostatečný počet hovězího, případně ho doplnit menším dobyt看kem a nesměli si navzájem při prodeji nijak škodit nebo konkurovat. První se prodávalo vždy hovězí maso, teprve po něm následovaly další druhy masa. Cech vlastnil tři masné krámy, které měly lavice pro dva po obou stranách. Vešlo se do nich tedy dvanáct řezníků. V roce 1783 vyšel v platnost dvorský dekret, který rušil dosavadní řeznické výsady. Z dochovaných materiálů není možné určit zánik cechu nebo vznik živnostenského společenstva.

Podle pečeti na výučním listu se podařilo částečně rekonstruovat cechovní typář. Byl kruhového tvaru o průměru 3,5 cm. V jeho středu se nacházel lev třímající řeznickou sekeru a po obvodu vavřínový věnec s nápisem, který se podařilo částečně rekonstruovat: OPPIDVM . TVSCHOV ... ANIONIS.

⁵ WALTER, Jan. *Město Touškov*. Město Touškov : Městský úřad Město Touškov, 1993, s. 20–26.

⁶ O plzeňském řeznickém cechu pojednává Eliška Kutná ve své bakalářské práci, v níž rozebírá i příslušné artikule, které byly pravděpodobně propůjčeny do Touškova. KUTNÁ, Eliška. *Cech řeznický královského města Plzně* [tiskem nepublikovaná bakalářská práce]. Plzeň : Pedagogická fakulta Západočeské univerzity v Plzni, Katedra historie, 2014, s. 22–24.

II. Vývoj a dějiny archivního fondu

V době existence cechů bývaly jejich důležité písemnosti ukládány v cechovní truhlici, kterou si předávali cechmířtři. Po ukončení činnosti cechů přebírala jejich agendu nově vzniklá živnostenská společenstva. Vzhledem k tomu, že chybí informace o zániku cechu, není zřejmý osud jeho písemností. Cechovní kniha inv. č. 1 se dostala do sbírek Archivu Národního muzea (Sbírka F – Topografická). V roce 1967 se začalo jednat o její delimitaci do Okresního archivu Plzeň-sever, kam byla nakonec předána dne 31. srpna 1967 (č. př. 293).

III. Archivní charakteristika archivního fondu

Pořádání a inventarizace proběhly na základě vyhlášky č. 645/2004 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů, dále bylo přihlédnuto k současným pravidlům pro zpracování archivního materiálu (Metodické návody a instrukce pro zpracování archivního materiálu. SAP X, 1960, č. 2, s. 215–310), k Metodickému pokynu ředitele SOA v Plzni pro zpracování archiválií a tvorbu archivních pomůcek č. j. SOAP/006-0767/2010 včetně jeho dodatku č. j. SOAP/060-1300/2014 a k Metodickému návodu č. 1/2013 odboru archivní správy a spisové služby Ministerstva vnitra, kterým se vydávají nová základní pravidla pro zpracování archiválií.

Během generální inventury byla k 3. dubnu 2013 upřesněna metráž fondu. Archivní fond Cech řezníků Město Touškov obsahuje jednu cechovní knihu z let 1644–1737, opis cechovních artikulí z roku 1659 a výuční list o metráži 0,11 bm. Uvedená cechovní kniha byla neznámo kdy převázána, má totiž novodobé desky a byl do ní vlepen minimálně jeden list navíc. Jazykem archiválií je převážně němčina, pouze v letech 1686–1710 byla cechovní kniha vedena v češtině. Archivní fond se nachází ve vyhovujícím stavu a je dochován torzovitě.

IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu

Archivní cechovní materiály mají vysoký výpovědní potenciál. Mohou pomoci nahlédnout do fungování společnosti a odhalit vzájemné sociální vazby. Záleží ovšem na komplexnosti fondu, stavu jeho dochování a časovém rozsahu. Cechovní kniha inv. č. 1 obsahuje zápisy ze společných schůzí cechu, záznamy o přijetí do cechu a cechovní účetnictví. Může poskytnout přehled o tom, kdo vstupoval do cechu, jak se měnily poplatky za porážku zvířat a počty kusů, které měli mít řezníci na krámech.

Významný je též opis cechovních artikulí z roku 1659. Poskytuje informace o povinnostech jednotlivých členů a celého cechu, podmínkách přijetí, prodeji masa, porážkách dobytka a v neposlední řadě ustanovení chránící zdejší řezníky před konkurencí z řad necehovních řemeslníků nebo Židů.

V. Záznam uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky

Archivní fond Cech řezníků Město Touškov uspořádala a inventář k němu sepsala v červnu 2016 ve Státním okresním archivu Plzeň-sever se sídlem v Plasích Mgr. Eva Němečková, Ph.D. Čistopis archivní pomůcky byl vypracován a schválen v srpnu 2017.

V Plasích 16. 8. 2017

.....
Eva Němečková

Seznam použitých pramenů a literatury

Literatura

- DOSKOČILOVÁ, Marie. *Berní rula sv. 23. Kraj Plzeňský*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1952.
- EMLER, Josef (ed.). *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae II*. Praha, 1882.
- HAAS, Antonín (ed.). *Codex iuris municipalis IV./2*. Praha : ČSAV, 1960.
- CHALUPA, Aleš – LIŠKOVÁ, Marie – NUHLÍČEK, Josef – RAJTORAL, František. *Tereziánský katastr český, svazek 3*. Praha : Archivní správa Ministerstva vnitra, 1970.
- JANÁČEK, Josef. *Přehled řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*. Praha : SPN, 1963.
- KUTNÁ, Eliška. *Cech řeznický královského města Plzně* [tiskem nepublikovaná bakalářská práce]. Plzeň : Pedagogická fakulta Západočeské univerzity v Plzni, Katedra historie, 2014.
- NĚMEČKOVÁ, Eva. *Cechy královských měst severozápadních Čech v raném novověku* [tiskem nepublikovaná disertační práce]. Ústí nad Labem : Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, Katedra historie, 2015.
- PELANT, Jan. *Města a městečka západočeského kraje*. Plzeň : Západočeské nakladatelství, 1984.
- WALTER, Jan. *Město Touškov*. Město Touškov : Městský úřad Město Touškov, 1993.
- WALTEROVÁ, Martina. *Město Touškov na počátku 17. století* [tiskem nepublikovaná diplomová práce]. Plzeň : Pedagogická fakulta Západočeské univerzity v Plzni, Katedra historie, 1998.
- WINTER, Zikmund. *Dějiny obchodu a řemesel v Čechách v XV. a XVI. století*. Praha : Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906.
- TÝŽ. *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách*. Praha : Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909.

Seznam použitých zkratk

AP	archivní pomůcka
bm	běžný metr
EL NAD	evidenční list Národního archivního dědictví
evid. jedn. č.	evidenční jednotka číslo
fol.	folium
inv. č.	inventární číslo
kar	karton
MV	Ministerstvo vnitra
ř. z.	říšský zákoník
SAP	Sborník archivních prací
Sb.	Sbírka zákonů a nařízení
SOA	Státní oblastní archiv
SOkA	Státní okresní archiv
ukn	úřední kniha

Inventární seznam

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Evid. jedn. č.
---------	-------	---------------	----------------

I. Úřední knihy

1	Cechovní kniha Čes., něm., 21 x 32 cm, novodobá vazba, 68 fol.	1644–1737	ukn 1
---	---	-----------	-------

II. Spisový materiál

2	Opis cechovních artikulí vydaných opatem a převorem kladrubského kláštera	1659	kar 1
3	Výuční list Václava Valtera	1767	kar 1

Název archivní pomůcky:	Cech řezníků Město Touškov
Značka archivního fondu:	CŘ Město Touškov
Časové rozmezí:	1644–1767
Počet evidenčních jednotek:	2 (1 úřední kniha, 1 karton)
Počet inventárních jednotek:	3
Rozsah v bm:	0,11
Stav ke dni:	16. 8. 2017
Zpracovatel archivního fondu:	Mgr. Eva Němečková, Ph.D.
Zpracovatel archivní pomůcky:	Mgr. Eva Němečková, Ph.D.
Počet stran:	12
Počet exemplářů:	4
Schválil:	Mgr. Martina Matušková dne 16. 8. 2017 – č. j. SOAP/060-318/2017